

АРТЕМ БОРИСОВ -

студент 2-го року навчання магістерської програми
"Археологія та давня історія України"
при Національному університеті "Києво-Могилянська академія"

ГОРОДИЩЕ ПОБЛИЗУ СЕЛА ШАРКИ. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Пам'ятка розташована за 38 км на схід від Білої Церкви (райцентр Київської області) [7; 8], між селами Рокитнянського району Ольшаниця та Шарки, приблизно за 2 км на північ від північної околиці першого (господарський двір колишнього колгоспу "Комінтерн"). Лівий берег р. Гороховатки, на якому розташована пам'ятка, у цьому місці значно підвищений. Він утворений обривчастим краєм плато, що домінує над заплавою. Корінний берег робить тут вигин, на південному куті якого розташовані залишки укріплення великого давньоруського городища.

Л. Похилевич, навівши висоту валу городища в 2,5 сажня та площу в 43,5 десятини, зазначив, що на території городища, перетвореного на орне поле, знаходять цегляне сміття та перержавіле залізо [6, с.415]. В.Б. Антонович в "Археологической карте Киевской губернии" виділив два городища в цьому комплексі, назвав деякі артефакти, посилаючись на Фундукля [1, с.52]. В.В. Хвойка відзначив тут три частини городища [2]. Влітку 1947 р. загін експедиції "Великий Київ" під керівництвом М.Ю. Брайчевського обстежив городище, давши його опис [3, с.63].

Реконструкцію плану пам'ятки здійснив на підставі аерофотозйомки Б.О. Рибаків. Під його керівництвом у 1966 р. Придніпровська археологічна експедиція Інституту археології АН СРСР провела розкопки на городищі. Розкопки велись в основному на території дитинця. Цими дослідженнями виявлено, що культурний шар весь розораний і дуже тонкий. Відкрито залишки наземних жител, окремих вогнищ та кладовище XI - XIII ст. з 20-ма похованнями. У 1972 р. загоном Інституту археології АН УРСР і Київського обласного правління Товариства охорони пам'ятників історії та культури УРСР під керівництвом М.П. Кучери знято детальний план оборонних споруд, які збереглися на двох північних частинах та складено опис загального стану пам'ятки. Також зібрано

підйомний матеріал, основна частина якого - кераміка XII - XIII ст. Типових для XI ст. уламків вінець посудин на городищі не знайдено. Траплялися лише поодинокі уламки посудин кінця XI ст. [4].

У 1990 - 1991 рр. Пороським загonom Давньоруської Дніпровської експедиції Інституту археології НАН України під керівництвом А.В. Стародуба та Л.І. Іванченко проводились рятувальні розкопки, у результаті яких даний опис пам'ятки із фіксацією стану пошкодження культурного шару, а також проведено шурфування [9].

У серпні-жовтні 2007 р. у процесі роботи над магістерською за темою "Давньоруське Поросся. Історіографія та історія дослідження" за узгодженням з керівництвом відділу Давньоруської та середньовічної археології ІА НА НУ автором статті було проведено візуальне обстеження частини басейну р. Гороховатки. Мета обстеження - з'ясувати сучасний стан збереження укріплень та культурного шару городища поблизу с. Шарки, пошук найближчого до нього укріпленого пункту, сусідніх неукріплених поселень та курганних груп. Ставилося завдання деталізувати археологічну карту мікрорегіону.

Під час обстеження виявлено, що на території південно-східної частини городища 2-3 роки тому був викорчований сад. Основна територія городища продовжує систематично розорюватись. Верхів'я балок і ярів, на яких розташована пам'ятка, густо поросли маслинами, дикими грушами та кленами. Схили задерновані. Вимоїна, зафіксована на початку 90-х рр., врзалась у територію городища на 9 м, маючи ширину більше 7 м. Є свіжі порушення культурного шару. Так по краях мисів виявлено більше десяти невеликих ям розміром 0,4x0,4 м глибиною до 0,22 м. Очевидно, це сліди діяльності так званих "чорних археологів", озброєних металодетекторами. Дві ями, що розташовуються в старих, заплелих шурфах, мають розміри 0,4x0,4 м та глибину 0,58 - 0,62 м. Під час останнього обстеження в жовтні цього року виявлено великий грабіжницький розкоп, розташований на сусідньому з дитинцем мисоподібному виступі. Його лінійні розміри знаходяться в межах 4x3 м, глибина близько 0,6 м. Таким чином, культурний шар на цій ділянці знищений повністю.

Проведені огляд і обстеження свідчать про існування реальної загрози для цієї визначної давньоруської пам'ятки. Адже загальновідомо, що саме з цим археологічним комплексом науковці пов'язують локалізацію літописного Торчеська - столиці осілих пороських кочових племен. Цілком очевидна необхідність

продовження вивчення даного археологічного комплексу та розробки нової сучасної пам'яtkоохоронної документації, на основі якої з'являється підстави припинити руйнування та розграбовування цієї непересічної пам'ятки. Актуальним є також завдання створення детальної, синтезованої на підставі всіх попередніх джерел і сучасних досліджень, археологічної карти мікрорегіону. У свою чергу, на основі цієї карти можливо буде розгорнути програму визначення, дослідження і реконструкції палеоекологічної ситуації в межах відтвореної ресурсної зони давнього Торчеська. Це означає, що вперше з'явиться потенційна можливість реконструювати конкретні умови такого цікавого явища, як осідання кочовиків.

Використана література:

1. Антонович В.Б. Археологическая карта Киевской губернии. - М., 1895,- 139 с.
2. Брайчевський М.Ю. Попередній звіт про розвідку, проведену 1947 р. на Середньому Пороссі в межах Рокитнянського та Узинського районів. - Науковий архів Інституту археології НАН України (далі - НА ІА НАН України), 1947/27.
3. Брайчевський М.Ю. Слов'янські пам'ятки середнього Поросся // Археологічні пам'ятки УРСР. - К., 1952. - Т.ІІІ. - С. 57 - 65.
4. Кучера М.П. Давньоруські городища на Правобережжі Київщини // Дослідження з слов'яно-руської археології. - К., 1967 - С. 176-197.
5. Покас П.М., Иванченко Л.И., Стародуб А.В. Отчет о работе Поросского отряда Днепровской Древнерусской экспедиции в 1990 г. - НА ІА НАН України. 1990 / 286.
6. Похилевич Л. Сказания о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся. - Біла Церква: Видавець О.П. Пшонківський, 2005. - ХХІІ+642 с.:8 іл.
7. Рыбаков Б.А. Торчеськ - город черных клубуков // Археологические открытия 1966 года. - С. 243-245.
8. Рыбаков Б.О. Отчет Приднепровской археологической экспедиции о раскопках на городище близ с. Шарки Киевской обл. - НА ІА НАН України, 1966/81.
9. Стародуб А.В., Иванченко Л.И. Отчет об охранных исследованиях на территории Среднего Поросся в 1991 г. - НА ІА НАН України, 1991 / 148.